

קבל האמת ממני שאמרה

הרמב"ם כתב בהקדמתו לשמונה פרקים, שלפעמים אינו מביא דברים בשם אומרם, כאשר יש לו חשש שמא יהיו שלא יקבלו את הדברים אם ידעו מיהו האומר: "וקבל האמת ממני שאמרו; ואפשר שאביא לפעמים ענין שלם שהוא לשון איזה ספר מפורסם — אין בכל זה רוע, ואיני טוען לעצמי מה שאמרוהו מי שקדמוני... ואולי אגרום שיכנס בלב מי שאינו מקובל עליו שם אותו אדם — שאותו הדבר נפסד, ויש בו כוונה רעה שאינה ידועה לו; ולפיכך נראה לי להשמיט שם האומר' וכו'".

גם הגאון ר' ישראל סלנטר, מייסד תנועת המוסר, נקט באותה שיטה. פרופ' עמנואל אטקס מירושלים, בספרו "ר' ישראל סלנטר" (ע' 134 ואילך) מתאר בהרחבה את אחת מתכניותיו של ר' ישראל, והיא לעודד את הדפסת והפצת ספר המוסר "חשבון הנפש" שכתב המשכיל הידוע מנחם מנדל לפין מסטנוב, ספר המבוסס בעיקר על כתביו של הוגה הדעות והמדינאי האמריקאי הנודע בנג'מין פרנקלין. הספר הזה מקובל עד היום בעולם הישיבות כספר עיון מוסרי, והוא מודפס מחדש מידי פעם.

לאחרונה גיליתי להפתעתי שגם אחד הידועים מבין תלמידי-תלמידיו של הגרי"ס, המשגיח המפורסם רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, נקט באותה שיטה. בספר "מכתב מאליהו" ח"ד (בעריכת הרב כרמל, ע' 234) נמצא הפרק "המעביר על מדותיו — שורש התיקון", שהוא תמצית שיחה שנאמרה בישיבת פוניבז' בחודש אלול [!] שנת תש"י. בפיסקה הראשונה של הפרק מציע הרב דסלר זצ"ל "עצה קלה ופשוטה" להיטהר מטומאת החטא כדי שנוכל להידבק בקב"ה בלב שלם, והיא מה שגילו לנו חז"ל במס' ראש השנה: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", ופירש רש"י שהוא זה שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו, ומניח מדותיו והולך לו, ואז גם אין מדת הדין מדקדקת אחריו אלא מניחתו והולכת. ומסביר הרב דסלר זצ"ל שהדרך להגיע למידה זו היא להתרגל להביט כל אחד על חברו באופן שבו החבר מביט על עצמו, מפני שכל הכעס והמריבות באות משום שכל אחד רואה את עצמו בצורה שונה ממה שחבירו רואה אותו, ואם כל אחד היה משתדל להבין את דעתו של חברו, גם בלי להצדיק אותו — היו נמנעים רוב הסכסוכים. ולדעתו כמעט כל המדות שבין אדם לחברו עוברות דרך נקודה זו.

והנה, בפיסקה ב של הפרק מסדר הרב דסלר "מחמת חשיבות ענין זה של מעביר על מדותיו, קצת עצות מעשיות נוספות שלפיהן יוכל אדם להתרגל ולהתאמן להגיע לדרגה זו". אמנם הוא שם לב שיש בעצות אלו קצת ענין של "שלא לשמה", שהרי האדם גם מרויח מזה אוהבים רבים, ובכ"ז היות והכוונה היא לשם שמים —

מתוך שלא לשמה יבוא לשמה. והוא מציע עשר עצות, ומסכם אותם במלים אלו: "המתנהג בדברים אלה יקל לו במשך הזמן להיות מעביר על מדותיו, כי כבר הורגל להביט על כל דבר מנקודת ראותו של חברו".

וכאן נכונה לי הפתעה: מצאתי שנקודות אלו בדיוק, לפעמים כמעט בלשונם, מובאות ע"י הסופר והמחנך האמריקני דייל קרגני, בספרו הידוע "כיצד תקנה ידידים והשפעה בחברה". למשל:

פעיף א ברשימת הרב דסלר זצ"ל הוא שלא יהיו עסקינו עם שאר בני אדם מודרכים רק לפי השכל הקר, אלא שיש להתחשב תמיד בהלך רוחם, דהיינו במידותיהם. המשפט הזה לקוח מסוף הפרק הראשון של "כיצד תקנה ידידים והשפעה בחברה", המסכם שצריך לזכור שבני האדם הם רגישים ופגיעים, ולכן צריך להתחשב בעובדה זו ביחסנו איתם.

פעיף ב מציין שכל אחד חושב שהוא מצויין באיזה דבר ממך, ומן הסתם הוא צודק בזה, לכן הסכם עמו בזה — והוא יאהבך. זהו בעצם סיכומו של הפרק השישי של הספר הנ"ל, המתאר את המיוחד שיש בקבוצות שונות ואנשים שונים שממבט ראשון לא נראים לנו בעלי מעלות מיוחדות, ואת הנפלאות שעושה אצלם ההסכמה וההבלטה של היתרון שיש להם עלינו בענין מסויים. שם הפרק הזה הוא "כיצד תחשב על הבריות לאלתר"!

פעיף ג כותב הרב דסלר שכל אחד ואחד מתעניין בצרכי עצמו יותר מאשר בכך, על כן יש להראות לו את הנקודה בה רצונך מתאים גם לרצונו. זהו בדיוק התוכן של הפרק השלישי של החלק הראשון בספר, שבו מסוכם הרעיון הזה במילים של תעשיין-המכונות הידוע הנרי פורד: "סוד ההצלחה הוא ביכולת להגיע לנקודת השקפתו של הצד השני, ולראות את הדברים מצדו ומצדך".

פעיף ד אומר שאין להשתדל רק שהצד השני יעשה את מה שאתה רוצה, אלא גם שירצה לעשות אותו ויהיה מאושר בעשייתו; זהו תכנון של הפרק ט בחלק הרביעי של הספר, יעו"ש.

פעיף ה דורש להימנע עד כמה שאפשר מויכוח, וזהו תכנון של פרק א בחלק השלישי של "כיצד תקנה ידידים והשפעה בחברה".

פעיף ו עוסק בצורך לדבר עם חברך עליו ולא על עצמך, כדי שיהיה מעוניין לשמוע אותך, וכן שאהוב על כל אחד לומר "אני", ולשמוע את שמו הפרטי. הענין הראשון מתואר בהרחבה בפרקים הרביעי והחמישי של החלק השני, והנקודות האחרונות מתוארות בפרק השלישי שם.

פעיף ז — להקשיב לדברי אחרים ולהתאמץ לזכור את שמותיהם ופרטיהם ואז יאהבוך — ג"כ בפרק השלישי שם.

פעיף ח מציע שלא תבקר את חברך באופן גלוי, כי רק יתעקש יותר; שהרי כל הפושעים, אפילו הרוצחים הגרועים ביותר, לא ידו על פשעם בלבבם. העצה הזו לקוחה מהפרקים הראשונים של החלק הרביעי, בעוד שהחלק השני של המשפט נלקח מהפרק הראשון שלו, בו מתוארים באריכות סיפור חייהם של כמה מגדולי הפושעים בארה"ב, והמסקנה היא ש"אם אל-קפונה [שודד מפורסם בזמנו] וחבריו אינם מאשימים את עצמם כל עיקר — שאר בני אדם לא כן שכן?".

פעיף ט — להודות על האמת כאשר מדברים אם החבר, כדי שלא ישנאך. זהו תכנון של הפרק השלישי של החלק השלישי.

פעיף י — עצת חכמי הרופאים היא להבין יותר את החולה מאשר את המחלה, מפני שחלק גדול מהמחלה נובע ממצב רוחו של החולה, וריבוי אהבה ואחווה יעביר הרבה פעמים את המחלה ממנו. הכלל הזה עם דוגמאות מובא בפרק השני של החלק הראשון, יעו"ש.

לסיכום: הובהר מעל לכל ספק שהרב דסלר זצ"ל לקח את העצות האלו מהספר הנזכר; הדבר גם התאים עם הידוע שהרב דסלר שהה שנים רבות באנגליה ושלט באנגלית, ובשפה זו הרי התפרסם הספר "כיצד תקנה ידידים" כבר לפני שנים רבות. כמו־כן נודע לי מפי פרופ' מרדכי ברויאר, שהיה באותה תקופה סטודנט בלונדון, שהרב דסלר העביר שם שיעורים לסטודנטים שומרי מצוות, והיו לו פגישות רבות ושיחות ארוכות עמו, ומפיהם שמע הרבה על שיטות פילוסופיות שונות, ובעיות בספרות ובמדעים. לשלמות הענין ביררתי עם הרב אריה כרמל שליט"א, עורך הספר, את נכונות הדברים, והוא אישר את עיקרם; אך הוא הוסיף שלא מהספר "כיצד תקנה ידידים" עצמו ליקט הרב דסלר זצ"ל את העצות דלעיל, אלא מתקציר של הספר שפורסם בכתב העת "רידרס דייג'סט" לפני עשרות שנים, והגיע לידי הרב דסלר זצ"ל.

אכן זו גדולתו של הגרא"א דסלר זצ"ל שידע לדלות דברי חכמה וחינוך אפילו מדייל קרנגי, ולהשקות מהסולת שבהם את תלמידיו, כחלק ממאמציו להעלות במעלות התורה והיראה.

נ ת ק ב ל ב מ ע ר כ ת

פירוש רבי עובדיה ספורנו על התורה, הוצאה מתוקנת, מראי מקומות והערות. הוצאה מנוקדת. בעריכת הרב יהודה קופרמן. חלק א: בראשית-שמות. ירושלים תשנ"ב.

נשמת אברהם, הלכות חולים, רופאים ורפואה. על כל ארבעה חלקי שולחן ערוך. כרך ד, כרך השלמה והוספות. מאת פרופ' ד"ר אברהם-סופר אברהם. הוצאת המכון ע"ש ד"ר פלק שלזינגר לחקר הרפואה ע"פ התורה ליד המרכז הרפואי שערי צדק. ירושלים תשנ"ב.

עדה ודיוקנה, אורתודוקסיה יהודית ברייך הגרמני 1871-1918, הסטוריה חברתית של מיעוט דתי, מאת פרופ' מרדכי ברויאר. הוצאת מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל. ירושלים תשנ"א.

נתעלמה ממנו הלכה, עיונים בהלכות שנתעלמו ממשה רבינו. מאת הרב יהודה קופרמן. ברפוס מכללה ירושלים לבנות. ירושלים, תשנ"א.

להיות יהודי, פרקי מבוא לאמונת ישראל ולחוקיו, מאת ד"ר יהודה איזנברג. הוצאת מעלות, ירושלים תשנ"ב.